

AGATA A. KLUCZEK

ODCZYTAĆ OBRAZ, INTERPRETOWAĆ ŚWIAT, CZYLI ROZSZYFROWAĆ TREŚCI RZYMSKICH NUMIZMATÓW

Walory rzymskich numizmatów, czyli monet i medalionów, jako źródła poznania historycznego, były i są zauważane oraz doceniane, a także niejednokrotnie z powodzeniem wykorzystywane od XVI wieku, wyznaczającego początek nowożytnej numizmatyki. Niegdyś Ernest Charles François Babelon (1854-1924) w sposób syntetyczny ujął jej rozwój aż do początku XX wieku, kiedy został opublikowany pierwszy tom jego dzieła „*Traité des monnaies*”¹. Brakuje również imponującego opracowania, które by całościowo omawiało dzieje numizmatyki w okresie późniejszym, zatem w wieku XX oraz na początku XXI stulecia. Tymczasem jest to dla nas okres kluczowy, biorąc pod uwagę naukowe zainteresowanie numizmatami rzymskimi, a więc również możliwość wniknięcia dzięki dostarczonemu przez nie informacjom do świata antycznego i głębszego jego poznania². W niniejszych docieka-

Dr hab. AGATA A. KLUCZEK, prof. UŚ – Zakład Historii Starożytnej, Instytut Historii, Uniwersytet Śląski w Katowicach, ul. Bankowa 11, 40-007 Katowice, a-mail: agata.kluczek@us.edu.pl

¹ Badacz podzielił dzieje numizmatyki na kilka okresów: od XVI do połowy XVII wieku, od połowy wieku XVII do „Eckhela”, od „Eckhela” do 1836 r. oraz lata 1836-1900, zob. E. BABELON. *Traité des monnaies grecques et romaines*. Partie 1: *Théorie et doctrine*. T. I. Paris: Ernest Leroux 1901 szp. 89-325. Por. M. VEILLON. *Histoire de la numismatique ou la science des médailles*. Paris: Editions Errance 2008 s. 129-131.

² Wzrost tego zainteresowania numizmatami w polskiej nauce historycznej ostatnich dekad podkreślono w artykule: A.A. KLUCZEK. *Moneta – ancilla historiae*. „*Interpretacja ikonograficzna i ideologiczna*” numizmatów we współczesnej polskiej historiografii starożytności rzymskiej (*próba przeglądu*). W: *Rzym antyczny. Polityka i pieniądz. The Ancient Rome. Politics and Money*. T. VI. Red. W. Kaczanowicz. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2017 s. 75-100. Por. inne prace, w których w różnych kontekstach rozważano wartość numizmatów do badań historycznych. np.: L. MORAWIECKI. *Monety rzymskie a źródła pisane*. „*Przegląd Historyczny*” 85:1994 s. 207-220; A. KUNISZ. *Rola źródeł numizmatycznych w badaniach nad ideologią i propagandą w państwie rzymskim*. W: *Rzym antyczny. Polityka i pieniądz*. T. I. Red. A. Kunisz. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 1993 s. 54-67; P. MADEJSKI. *Moneta, pieniądz, materiał historyczny – przemiany statusu świadectw numizmatycznych we współczesnej historio-*

niach, zaledwie dotykając szerokiego problemu, zwrócono uwagę na kilka uwarunkowań i mechanizmów tych zmian, a także ich rezultatów w postaci osiągniętych wyników badań. Skoncentrowano się przy tym na aspekcie nummograficznym, a zwłaszcza na odsłonie ikonograficznej numizmatów starożytnych, w niej upatrując potencjalnie dużych wartości poznawczych³.

Babelon wskazywał na bogactwo typologiczne numizmatów rzymskich, przy tym skupiał się na wielkich liczbach określających wielość różnych rewersów. Podał mianowicie, że rządy Augusta oraz Wespazjana przyniosły po około 500 różnych typów monetarnych, panowanie Nerona – 300, Marka Aureliusza – 850, Hadriana – 2500 etc. Z tego bogactwa haseł i wyobrażeń umieszczanych na monetach i medalionach wynika m.in. ich znaczenie jako źródła do poznania historycznego (*archives officielles*)⁴. Również innych wcześniejszych komentatorów znaczenia numizmatów w badaniach historycznych i skądinąd osobiście wybitnych numizmatyków fascynowały liczby wskazujące różnorodność treści monetarnych. Tak Joseph Hilarius Eckhel (1737-1798) wyliczył 70 tysięcy typów monet starożytnych znanych w jego epoce⁵. Niekiedy w takim kontekście padały wartości liczbowe absolutnie fantastyczne. Mianowicie Wolfgang Lazius (1514-1565) zapowiedział publikację dzieła, które miało zawierać opis 700 tysięcy typów monet!⁶

Obecnie znane są liczne typy powstałych w starożytności rzymskich monet i medalionów. Ich pokaźne repozytorium jest dostępne współczesnemu badaczowi. W tym miejscu bynajmniej nie podejmuję się liczbowego określenia tego zasobu. Istotne jest wszak, że tylko wyjątkowo trafiają się odkrycia nowych typów monetarnych lub ich dotąd nieznanymi wariantów. Również rzadko trafiają się spektakularne odkrycia typów znanych dotąd w pojedynczych egzemplarzach. Jednym z takich efektownych nabytków dla nauki okazał się pozyskany z pojedynczego znaleziska *en région parisienne* drugi

grafii starożytności. W: *Nauki pomocnicze historii. Teoria, metody badań, dydaktyka*. Red. A. Jaworska, R. Jop. Warszawa: DiG 2013 s. 273-284.

³ Poza rozważaniami pozostają *nummi* będące przedmiotem zainteresowania archeologa, aczkolwiek wypada zauważyć, że linia podziału historyk – archeolog jest tu jednocześnie i dosyć sztuczna, i raczej niewyraźna.

⁴ E. BABELON. *Traité des monnaies* szp. 20 i 29.

⁵ *Doctrina numorum veterum conscripta a Iosepho Eckhel, Thesauro Caesareo numorum, gemmarumque veterum, et rei antiquariae in universitate Vindobonensi docendae praefecto*. Vol. I. P. 1. Vindobonae: Impressit Ignatius Alberti 1792 s. LXXXIII.

⁶ *Commentariorum vetustorum numismatum maximi scilicet operis et quatuor sectionibus multarum rerum publicarum per Asiam, Aphricam & Europam antiquitatis Historiam nodosque Gordianis difficiliores comprehendentis*. [...] Authore VVolfffango Lazio Vien. Historico & Medico. Viennae Austriae: Michael Zimmerman 1558 *praefatio*.

antoninianus Silbannacusa⁷. To postać, co istotne, nieodnotowana w innych źródłach niż numizmatyczne, aż do ostatnich lat XX wieku znana wyłącznie z pojedynczej monety (IMP MAR SILBANNACVS AVG / VICTORIA AVG)⁸. Sam emitent był zazwyczaj traktowany jako jeden z uzurpatorów występujących nad Renem w okresie rządów Filipa Araba (244-249)⁹. Dopiero odnalezienie drugiej monety (IMP MAR SILBANNACVS AVG / MARTI PROPVGT (*sic!*)) i jej wnikliwa analiza, zwłaszcza napisu rewersowego i uzupełniającej go ikonografii, pozwoliły umieścić efemeryczne rządy Silbannacusa w samym Rzymie wczesną jesienią 253 r.¹⁰. Podobnie efektowne było odnalezienie w skarbie Chalgrove monety niejakiego Domitianusa (IMP C DOMITIANVS P F AVG / CONCORDIA MILITVM)¹¹. Powątpiewano bowiem w autentyczność znanego wcześniej pojedynczego egzemplarza tego typu¹², sądząc, że jest to współczesne fałszerstwo powstałe w wyniku przeróbki starożytnego numizmatu. Drugi egzemplarz rozwiał te wątpliwości i w rezultacie potwierdził historyczność pretendenta do purpury. Niewykluczone, że tenże Domitianus jest tożsamy z wymienionym imiennie przez Zosimosa (1.49.2) buntownikiem z czasów cesarza Aureliana (270-275).

Imponująca baza źródłowa, obejmująca rzymskie numizmaty, jest w nierównomiernym stopniu skatalogowana i opracowana. Chodzi tu o kwestię ustaleń chronologii emitowania numizmatów, powiązania ich w serie, przypisania ich poszczególnym emitentom (*triumviri monetales* oraz cesarze i uzurpatorzy), wskazania miejsca wybitcia i mennicy, która je wypuściła. Natomiast w znakomitym stopniu poprawił się dostęp badaczy do tego materiału źródłowego. W 1972 r. Hubert Zehnacker, wybitny znawca mennictwa doby Republiki rzymskiej, w swym przeglądzie dotyczącym kondycji badań nad monetą republikańską zauważał pewne trudności w analizach ikonograficznych rzymskich numizmatów. Wskazywał na to, że niejednym raz pozostają one w ręku prywatnych kolekcjonerów oraz w kolekcjach muzealnych,

⁷ Por. S. ESTIOT. *L'empereur Silbannacus, un second antoninien*. „Revue Numismatique” 151:1996 nr 2 s. 111.

⁸ H. MATTINGLY, E.A. SYDENHAM, C.H.V. SUTHERLAND. *The Roman Imperial Coinage*. Vol. 4.3. London: Spink & Son, LTD 1968 s. 105 nr 1.

⁹ Zob. np. M. PEACHIN. *Roman Imperial Titulature and Chronology, A.D. 235-284*. Amsterdam: J.C. Gieben 1990 s. 35.

¹⁰ Por. S. ESTIOT. *L'empereur Silbannacus* s. 105-117.

¹¹ Por. np. S. ESTIOT, G. SALAÜN. *L'usurpateur Domitianus*. „Revue Numismatique” 160: 2004 s. 201-218.

¹² P.H. WEBB. *The Roman Imperial Coinage*. Vol. 5.2. London: Spink & Son, LTD 1968 [dalej: RIC 5.2] s. 578 i 590 nr 1.

a jednocześnie nie są dostatecznie ilustrowane w publikacjach, nawet tych wydawanych z ambicjami stworzenia korpusów mennictwa¹³. Dostęp do źródeł numizmatycznych i przede wszystkim możliwość obejrzenia konkretnych numizmatów lub co najmniej bazowania w badaniach na egzemplarzach zilustrowanych w publikacjach były więc ograniczone. Był to również jeden z poważniejszych problemów utrudniających porównywanie stempli, zatem weryfikowanie zależności chronologicznej i genetycznej poszczególnych znanych egzemplarzy oraz porządkowania ich w emisje i serie. Badacz wie- szczo zauważył: „À l’avenir, l’intervention d’appareils électroniques n’est nullement exclue: un ordinateur peut analyser et garder en mémoire toutes les coordonnées d’une image, qu’elle soit en deux ou en trois dimensions”¹⁴.

Uczony pisał powyższe słowa blisko pięćdziesiąt lat temu, a przecież w dzielącym nas interwale czasowym prawdziwie dokonała się rewolucja technologiczna. To ona wyznacza, jak się wydaje, istotną cezurę w dziejach współczesnej numizmatyki, a zwłaszcza w nummograficznym jej aspekcie. Rolę klasycznych i monumentalnych tomów i serii, takich jak *Roman Republican Coinage* (RRC)¹⁵, *Coins of the Roman Republic in the British Museum* (BMCR)¹⁶, *The Coinage of the Roman Republican* (CRR)¹⁷, *The Roman Imperial Coinage* (RIC)¹⁸, *Coins of the Roman Empire in the British Museum* (BMCRE)¹⁹, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum*

¹³ H. ZEHNACKER. *La numismatique de la République romaine. Bilan et perspective*. W: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung*. T. I.1. Hrsg. H. Temporini. Berlin–New York: Walter de Gruyter & Co. 1972 s. 267-268.

¹⁴ Tamże s. 268.

¹⁵ M.H. CRAWFORD. *Roman Republican Coinage*. London: Cambridge University Press 1974 [dalej: RRC].

¹⁶ H.A. GRUEBER. *A Catalogue of the Roman Coins in the British Museum. Coins of the Roman Republic in the British Museum*. Vol. I-III. London: William Clowes and Sons, LTD. 1910.

¹⁷ E.A. SYDENHAM. *The Coinage of the Roman Republic*. Revised with indexes by G.C. HAINES. Ed. by L. Forrer and C.A. Hersch. London: Spink & Son, Limited 1952.

¹⁸ H. MATTINGLY et alii. *The Roman Imperial Coinage*. Vol. 1-10. London: Spink & Son, LTD 1923-1994 [dalej: RIC], reedycja wybranych tomów w 1968 r., ponadto niektóre tomy zostały uaktualnione, zob.: C.H.V. SUTHERLAND. *The Roman Imperial Coinage*. Vol. 1. *From 31 BC to AD 69*. London: Spink and Son, LTD. 1984; I.A. CARRADICE, T.V. BUTTREY. *The Roman Imperial Coinage*. Vol. 2.1: *From AD 69-96 Vespasian to Domitian*. London: Spink 2007. Trwają prace, prowadzone przez Sylviane Estiot i Jérôme’a Mairat, nad rewizją tomu RIC 5.1, obejmującego mennictwo imperialne lat 268-276. Opracowywana baza numizmatów jest dostępna na stronie <http://www.ric.mom.fr/>.

¹⁹ H. MATTINGLY, R.A.G. CARSON. *A Catalogue of the Roman Coins in the British Museum. Coins of the Roman Empire in the British Museum*. Vol. I-VI. London: William Clowes and Sons, LTD. 1923-1962.

(BMCG)²⁰, Moneta Imperii Romani (MIR)²¹ i szeregu innych wartościowych publikacji tu niewymienionych²² przejmują – czasem ze sporym powodzeniem – bazy internetowe. Są to na przykład w zakresie mennictwa doby republikańskiej: <http://numismatics.org/crro/>, w odniesieniu do mennictwa imperialnego od Augusta do Zenona (czyli od 27 r. przed Chr. do 491 r. po Chr.): <http://numismatics.org/ocre/>, mennictwa prowincjonalnego: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>²³, ale również <http://www.coinarchives.com/>, <http://www.wildwinds.com/> oraz wiele innych. Dają one możliwość szybkiego wyszukania potrzebnego analizowanego typu czy wariantu monety, ale też równie szybkiego przeprowadzenia podstawowej kwerendy źródłowej. Można je określić jako elektroniczne leksykony numizmatów starożytnych, umożliwiające przeszukiwanie zasobów według napisu czy to awersu czy rewersu, według kryterium ikonograficznego, w tym pierwszorzędnych oraz drugorzędnych składników wyobrażenia uporządkowanych w kilka kategorii, dalej według kryterium chronologicznego, nominalowego, geograficznego, w tym proveniencji menniczej. Tworząc te bazy, rozwinięto wypracowywane z dawna procedury klasyfikowania materiału ikonograficznego. Wśród tych dawniejszych, godnych odnotowania, prób porządkowania treści źródeł numizmatycznych warto tytułem przykładu wspomnieć studia Leo Ansona z początku XX wieku²⁴. Z kolei między współczesnymi opracowaniami, zrealizowanymi w formie tradycyjnych publikacji książkowych, należy odnotować prace autorstwa Franziska Schmidt-Dick²⁵. Służą one porównywaniu typów i wariantów mo-

²⁰ Zob. *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum*. Ed. R.S. Poole. Vol. I-XXIX. London: Woodfall and Kinder 1873-1927.

²¹ Np. M. ALRAM. *Die Münzprägung des Kaisers Maximinus I Thrax (235/238)*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 1989. MIR 18; R. GöBL. *Die Münzprägung des Kaisers Aurelianus (270/275)*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 1993. MIR 47; TENŽE. *Die Münzprägung der Kaiser Valerianus I., Gallienus, Saloninus (253/268), Regalianus (260) und Macrianus, Quietus (260/262)*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 2000. MIR 36/43/44; B. WOYTEK. *Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98-117)*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 2010. MIR 14.

²² Lista prac podstawowych dla badań jest znacznie szersza, tu zostały podane tylko przykłady.

²³ Niektóre tomy ukazały się drukiem. Zob. A. BURNETT et alii. *Roman Provincial Coinage*. Vol. I: *From the Death of Caesar to the Death of Vitellius (44 BC-AD 69)*. Vol. II: *From Vespasian to Domitian (AD 69-96)*. Vol. 3: *Nerva, Trajan and Hadrian (AD 96-138)*. Vol. VII.1: *Gordian I – Gordian III (AD 238-244)*. *Province of Asia*. Vol. IX: *Trajan Decius to Uranius Antoninus (AD 249-254)*. London–Paris: British Museum Press–Bibliothèque nationale de France 1992-2016.

²⁴ L. ANSON. *Numismata graeca. Greek coin-types classified for immediate identification*. Vol. I-VI. London: L. Anson 1910-1916.

²⁵ F. SCHMIDT-DICK. *Typenatlas der römischen Reichsprägung von Augustus bis Aemilianus*. Bd. I: *Weiblichen Darstellungen*. Bd. II: *Geographische und männliche Darstellungen*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 2002, 2011.

net imperialnych z okresu od Augusta do Emiliana (253 r.). Opracowania te są dobrze zilustrowane, o przejrzystej strukturze, poddanej porządkowi alfabetycznemu, w którym są prezentowane *numina* i *virtutes* (od Abundantia do Virtus), personifikacje geograficzne (miasta, kraje, ludy i „prowincje”) oraz przedstawienia męskie (bogowie, herosi, cesarze itd.). Z kolei studia koordynowane przez Marię Caltabiano w ramach projektu *Lexicon Iconographicum Numismaticae Classicae et Mediae Aetatis* (LIN) dostarczają przykłądu bardzo dobrych, zaawansowanych metodologicznie oraz wartościowych poznawczo analiz ikonografii monetarnej²⁶.

Wspomniane bazy gromadzące dane o starożytnych numizmatach rzymskich stanowią również świetne narzędzie do analiz materiału ikonograficznego zbiorów muzealnych oraz udostępnionych zasobów kolekcjonerskich. Dostarczają niespotykaną dawniej możliwość drobiazgowego porównywania nie tylko typów i wariantów monetarnych, ale także poszczególnych egzemplarzy numizmatów, co może przywieść do interesujących spostrzeżeń²⁷.

Niejednokrotnie powraca problem wartości poznawczej treści umieszczonych na numizmatach, kryjących się w inskrypcji oraz ikonografii. Przywołajmy dwa poglądy określające wartość poznawczo-semantyczną numizmatów. W 1956 r. Arnold H.M. Jones przyrównał jakość przekazu niesionego w treściach monetarnych do głębi przekazu znaczków pocztowych. Owszem, odnajdziemy tu pewne ważne dla emitentów postacie, kluczowe w dziejach danego państwa, w symbolicznych motywach upamiętnione najważniejsze wydarzenia, obrazy wybranych zabytków itd. Niemniej poważny historyk (*serious historian*) nie miałby się tych źródeł, by analizować meandry życia politycznego w imperium rzymskim²⁸. Z kolei Ryszard Kiersnowski rolę i funkcję dawnej monety przyrównał do „dzisiejszej telewizji, i to zarówno w propagandowej warstwie politycznej przez ukazywanie, tu i tam, i zalecanie osoby władcy, jak też w warstwie dewocyjnej, a nawet rozrywkowej: przecież moneta przez długie wieki dla wielu była jedynym obiektem plasty-

²⁶ Zob. *La tradizione iconica come fonte storica. Il ruolo della numismatica negli studi di iconografia*. A cura di M. Caccamo Caltabiano, D. Castrizio, M. Puglisi. Reggio Calabria: Falzea 2004; *Il significato delle immagini. Numismatica, Arte, Filologia, Storia*. A cura di R. Pera. Roma: Giorgio Bretschneider 2012; *Polis, urbs, civitas, moneta e identità*. A cura di L. Travaini, G. Arrigoni. Roma: Quasar 2013 oraz M. CACCAMO CALTABIANO. *Il significato delle immagini. Codice e immaginario della moneta antica*. Reggio Calabria: Falzea 2007.

²⁷ Por. np. analizę wyobrażenia na rewersach *antoniniani*: A.A. KLUCZEK. *O wieloznaczności monet typu DEAE SEGETIAE albo Segetia versus Segeta*. „*Studia Europaea Gnesnensia*” 13:2016 s. 25-28.

²⁸ A.H.M. JONES. *Numismatics and history*. W: *Essays in Roman Coinage presented to Harold Mattingly*. Ed. R.A.G. Carson, C.H.V. Sutherland. Oxford: Oxford University Press 1956 s. 15-16.

ki możliwym do oglądania we własnym domu”²⁹. To dwa różne przykłady i zgoła skrajne, bo wyjaskrawiające ocenę treści namonetnych w interesującej nas płaszczyźnie. Bynajmniej nie ma tu miejsca, aby ten problem szerzej naświetlić.

Faktem jest, że legendy proste, krótkie, lapidarne, czasem zapisane w formie niejednoznacznych abrewiacji, oraz wyobrażenia często schematyczne, topiczne, symboliczne, niewyraźne co do detali, przekazują w specyficzny sposób wiedzę o dawnej przeszłości. Zdarza się, że służą jedynie jako ilustracja znanych skądinąd faktów czy zjawisk. Jak pokazują przywołane wyżej *exempla* monet z III wieku, numizmaty jako swoiste dokumenty mogą weryfikować fakty, rejestrując wystąpienie kolejnych pretendentów do władzy cesarskiej i dostarczając czasem jedyne świadectwa, czasem jednego z rzadkich poświadczeń historyczności postaci lub wydarzeń nieznanymi lub słabo znanymi w innych źródłach³⁰. Wnioski wysnuwane na podstawie treści namonetnych, dotyczące charakterystyki zdarzeń związanych z tymi wystąpieniami, mogłyby pozostawać płytkie i trywialne. Niemniej dla studiów nad wieloma aspektami historii starożytnej napisy, ale też wyobrażenia umieszczone na numizmatach, będą nieocenione. Dadzą informację o *liberalitates*, *adventus*, *adlocutiones* cesarskich etc. mogą obrazować praktyki kultowe i zmiany w życiu religijnym. Co się tyczy monet republikańskich oraz zwłaszcza monet prowincjonalnych stanowią one ważne źródło prozopograficzne, uzupełniające lub nawet w niektórych przypadkach zastępujące źródła literackie lub epigraficzne do badań urzędników monetarnych. Wizerunki wielu postaci zamieszczone na monetach i opatrzone stosownym imieniem pomagają w identyfikowaniu portretów zachowanych w „beziemiennych” dziełach sztuki. Podobny walor mają mniej lub bardziej symboliczne przedstawienia budowli w ikonografii monetarnej³¹. Równie wysoka jest waga wyobrażeń monetarnych służących do identyfikacji lub analizy dzieł sztuki starożytnej³².

²⁹ R. KIERSNOWSKI. *Legenda a wyobrażenie na monetach*. „Res Historica” 3: *Kultura piśmiennicza średniowiecza i czasów nowożytnych. Problemy i konteksty badawcze*. Red. P. Dymmel, B. Trelińska. Lublin: Wydawnictwo UMCS w Lublinie 1998 s. 133.

³⁰ Np. można wskazać duże znaczenie numizmatów dla ustalenia kolejności i chronologii władców galijskich od Postumusa do Tetryka, por. G. ELMER. *Die Münzprägung der gallischen Kaiser in Köln, Trier und Mailand*. „Bonner Jahrbücher” 146:1941 s. 1-106.

³¹ Zob. np. N.T. ELKINS. *Monuments in Miniature: Architecture on Roman Coinage*. New York: The American Numismatic Society 2015.

³² Zob. np. A. CORSO. *The Apollo Sauroctonus by Praxiteles: an Attempt to Outline the History of this Masterpiece*. „Numismatica e Antichità Classiche” 38:2009 s. 51-69.

Po kolejne przykłady sięgnijmy do mennictwa cesarza Probusa (276-282)³³. Będą to wyemitowane w mennicy imperialnej w panońskiej Siscii, datowane na 277 rok *antoniniani* dwóch typów: AETERNITAS AVG³⁴ oraz ORIGINI AVG³⁵. Mają one wspólny motyw ikonograficzny rewersów, który tworzy przedstawienie wilczycy rzymskiej karmiącej ludzkie dzieci. Ponieważ ramy i koncepcja niniejszego artykułu nie pozwalają na szczegółową analizę tych monet, porzeczamy na kluczowych o nich uwagach.

Monety te były opisywane od dawna. Poza proste odnotowanie umieszczonych na nich napisów i motywu wyszedł w 1644 r. Jean Tristan (1595(?)-1656). Przyjął on, że inskrypcja ORIGINI AVG, umieszczona na rewersie monety (*une Medaille*), poucza o miejscu rodzinnym Probusa: to Siscia, a nie Sirmium, jak w wyniku konfuzji podano w biografii cesarza zawartej w „Historia Augusta”³⁶. Z kolei Anselmo Banduri (1670-1743) dał w 1718 r. objaśnienia do monet typu AETERNITAS AVG. W obrazie wilczycy dostrzegł symbol wieczności państwa (*Reipublicae Aeternitas*), a sens *aeternitas* powiązał również z życzeniami trwałych rządów cesarza (*Regnum Aeternum*)³⁷. W okresie późniejszym pozostawano w zasadzie w kręgu tych samych skojarzeń.

Również współcześnie w zakresie powiązania treści tych *antoniniani* z biografią cesarza, próbując rozszyfrować przesłanie tych monet, nadal podąża się za wskazówkami antycznych autorów o miejscu urodzenia Probusa (Aur. Vict. *Caes.* 37.4; por. *ibidem* 37.2; HA Pr. 3.1, 21.2). Wówczas jest wskazywane Sirmium³⁸. Miasto leżało w strefie naddunajskiej, podobnie jak Siscia, gdzie monety te wyemitowano. Jednak zdaniem innych, jak niegdyś

³³ W kwestii mennictwa Probusa zob. też: <http://probvs.net/probvs/>; <http://lesmonnaies.deprobvs.blogspot.com/> oraz http://www.coinproject.com/search_emperor.php?emp=Probus&city=&type=3.

³⁴ Aw.: IMP C M AVR PROBVS P F AVG, IMP C M AVR PROBVS AVG oraz PROBVS P F AVG. Zob. RIC 5.2 s. 85, nr 638-640; A. ALFÖLDI. *Siscia. V. Probus sisciai antoninianusai*. „Numizmatikai Közlöny” 36-37:1937-1938 nr 10-13.

³⁵ Aw.: IMP C M AVR PROBVS P F AVG, IMP C M AVR PROBVS AVG oraz IMP C PROBVS P F AVG. Zob. RIC 5.2 s. 92 nr 701-703; A. ALFÖLDI. *Siscia*, nr 40.

³⁶ *Commentaires historiques, contenant l'histoire generale des empereurs, imperatrices, caesars et tyrans de l'Empire romain*. [...]. Par Iean Tristan [...]. T. III. A Paris: Chez Denys Moreau 1644 s. 283-287.

³⁷ *Numismata Imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos Augustos accessit Bibliotheca Nummaria, sive Auctorum qui de Re Nummariâ scripserunt*. Operâ et studio D. Anselmi Banduri [...]. Vol. I. Lutetiae Parisiorum: Montalant 1718 s. 446, 458-459, 469.

³⁸ Por. np. W. KACZANOWICZ. *Cesarz Probus 276-282 n.e.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 1997 s. 35, 71; G. KREUCHER. *Der Marcus Aurelius Probus und seine Zeit*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2003 s. 91.

w opinii J. Tristana, to właśnie Siscia stanowiła miejsce rodzinne Probusa³⁹. Według niektórych badaczy, monety te odzwierciedlają wysiłki cesarza, by wydać się prawdziwie rzymskim⁴⁰, a przynajmniej by ugruntować swą pozycję panującego⁴¹. Wyobrażenie wilczycy z Remusem i Romulusem jest rozumiane zarówno jako symbol Rzymu samego, jak i trwałości godności cesarskiej. W taki sposób odczytana obecność na monetach tematów *aeternitas Augusti* oraz *origo Augusti*, związanych z obrazem wilczycy karmiącej założycieli, przenosi nas od historii dotyczącej konkretnie rządów i osoby Probusa, czyli historii politycznej i „personalnej”, do historii idei oraz rozważań dotyczących szerszych grup społecznych.

Rozważane monety, analizowane w kontekście innych emisji Probusa powstałych w Siscii, a także na tle cesarskiego *itinerarium*, konstruowanego m.in. w oparciu o wiedzę pozyskaną z treści innych numizmatów tego cesarza, dają informację o jego bliskich związkach z rejonem naddunajskim. Nie wykluczone, że wyemitowano te typy na okoliczność jednego z pobytów Probusa w Siscii, ważnym punkcie na lądowym szlaku komunikacyjnym wiodącym z zachodu na wschód⁴².

Kiedy natomiast umieścimy te dwa typy *antoniniani* na szerszym tle zbudowanym z wyobrażeń i haseł stosowanych nie tylko w mennictwie Probusa, ale również innych ówczesnych emitentów, to okaże się, że mamy do czynienia z ciekawą adaptacją, modyfikacją czy aktualizacją motywu wilczycy i założycieli o odległym rodowodzie⁴³. Wrażenie mocnego nawiązania do tradycji staje się jeszcze większe, jeśli zwrócimy się ku stylistyce wyobrażeń. Rewers monet Probusowych *RIC 639 (AETERNITAS AVG)* pokazuje zwierzę stojące w prawo, ułożeniem przypominające rozwiązania znane

³⁹ S. ESTIOT. *À propos du multiple d'or de Probus de la collection Duquénel* (Catalogue Journées Numismatiques Reims no. 55). „Bulletin de la Société Française de Numismatique” 47:1992 nr 6 s. 342 przyp. 6; Ph. GYSEN. *Les marques KA des antoniniens de Siscia pour Probus*. „Bulletin du Cercle d'Études Numismatiques” 38:2001 nr 1 s. 78.

⁴⁰ Przypomina tę ocenę Cécile Dulière, sama skłania się ku traktowaniu treści tych monet jako echa obchodów 1030. rocznicy założenia Miasta; por. C. DULIERE. *Lupa Romana. Recherches d'iconographie et essai d'interprétation*. Bruxelles–Rome: Institut Historique Belge de Rome 1979 s. 174.

⁴¹ Por. np. J.-P. MARTIN. *Les thèmes de l'épopée romaine dans la numismatique impériale*. W: *Imago Antiquitatis. Religions et iconographie du monde romain. Mélanges offerts à Robert Turcan*. Rassemblés par N. Blanc, A. Buisson. Paris: De Boccard 1999 s. 336; A. DARDENAY. *Les mythes fondateurs de Rome. Images et politique dans l'Occident romain*. Paris: Éditions Picard 2010 s. 129-130 (tu monety są datowane na 280 r.).

⁴² Por. Ph. GYSEN. *Reconstitution par les monnaies du parcours impérial de Probus*. „Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois” 107:1995 s. 140-142.

⁴³ O ikonograficznym motywie wilczycy karmiącej dzieci por. C. DULIERE. *Lupa Romana*, passim.

z mennictwa Hadriana (117-138), w których wilczyca wyciąga łeb czujnie do przodu, a górna linia jej wydłużonego tułowia, z wysokim kłębem, biegnie równoległe do zaznaczonej linii odcinka, na której siedzą dzieci⁴⁴. Rewers RIC 638, tego samego typu, przedstawia waderę stojącą w lewo, o masywnie zbudowanym korpusie, z wysokim kłębem, zwraca ona łeb ku dzieciom. Na rewersach RIC 701-703 (ORIGINI AVG) wilczyca jest uprofilowana w prawo. Zachowano charakterystyczne zwrócenie łba zwierzęcia ku dzieciom, jego postawione uszy i nastroszoną „grzywę”, przy tym to przednia część ciała wilczycy jest najwyższym punktem całej sceny. Szczególnie na tych monetach poza i wygląd zwierzęcia przypomina najstarsze monetarne przedstawienie wilczycy rzymskiej i założycieli wprowadzone na didrachmach rzymsko-kampańskich w III wieku przed Chr.⁴⁵ Biorąc zaś pod uwagę różnorodność wariantów motywu w mennictwie Probusa, można założyć, że to podobieństwo było rezultatem celowego naśladownictwa starego motywu rewersowego czy może przetworzenia wyglądu monumentu stojącego w stolicy, przedstawiającego grupę wilczycy.

W dobie kryzysu III wieku, na który przypadły rządy Probusa, motyw wilczycy rzymskiej był w ogóle rzadki. Tym oryginalniejsze było jego połączenie z ideami zawartymi w hasłach *aeternitas Augusti* oraz *origini Augusti*. W pierwszym przypadku miało ono niedługą, zaledwie dwudziestoletnią historię w mennictwie poprzedników Probusa⁴⁶, natomiast w drugim pozostaje wytworem wyłącznie mennictwa Probusowego. Bazując na skatalogowanej zawartości kilku dużych skarbów monetarnych i porównując udział konkretnych typów w całym tak stworzonym zbiorze, można stwierdzić, że w dużym zespole liczącym około 20 390 numizmatów Probusa zaledwie dwa egzemplarze podejmują wątek *aeternitas Augusti* ilustrowany motywem wilczycy karmiącej dzieci⁴⁷. Odpowiednio monet głoszących hasło *origini Augusti* jest tylko siedem. To skromne liczby. Dają one wymierne świadectwo oryginalności tych numizmatów Probusa. Świadczą również o poszukiwaniu nietypowych sposobów wyrażania tożsamości, osobowości cesarza oraz jego

⁴⁴ Zob. RIC 2 s. 362 nr 193. Por. też tamże, nr 192 (kłęb lekko wygięty).

⁴⁵ RRC nr 20.

⁴⁶ *Aeternitas Augusti* po raz pierwszy została zestawiona z motywem wilczycy rzymskiej w mennictwie Galliena (253-268): RIC 5.1 s. 161 nr 349, s. 186 nr 628, s. 190 nr 677.

⁴⁷ Por. A.A. KLUCZEK. *Wokół problemów interpretowania przekazu źródeł numizmatycznych* [rec. Erika Manders: *Coining Images of Power. Patterns in the Representation of Roman Emperors on Imperial Coinage, A.D. 193-284. Leiden–Boston 2012*]. „*Wiek Stary i Nowy*” 7(12):2014 s. 134. Tu dalsza literatura, a w niej wykaz skarbów oraz założenia metodologiczne badań.

stosunku do tradycji rzymskiej, upostaciowanej w motywie wilczycy z Remusem i Romulusem.

Próbując uporządkować sfery zainteresowania treściami przekazywanymi przez numizmaty, zwłaszcza ikonografią numizmatyczną, i metodologiczne podejście do nich, można wskazać kilka typów interpretacji numizmatów rzymskich. Nazwy procedur badawczych, które zostają tu wprowadzone, mają charakter czysto roboczy. Określają sposób metodologicznego podejścia do treści niesionych przez numizmaty oraz – w rezultacie zakreślonego nim procedowania – osiągnięte wyniki badań. Można wyróżnić zatem:

– „analizy deskryptywne”, czyli w różnych studiach są wymienione elementy budujące wyobrażenie, za pomocą których starano się oddać jakąś treść, elementy zarówno pierwszorzędne, jak i drugorzędne. Przy tym istotne jest samo zdefiniowanie składników wyobrażenia, rozpoznanie postaci, określenie ich atrybutów itd. To te elementy budują semantyczną wartość ikonografii, nie zawsze są rozpoznawane w sposób zadowalający wszystkich; należy więc tym bardziej podkreślić wartość i ważność tego elementu analizy;

– „studia numizmatyczne *sensu stricto*”, w których odnajdywana jest relacja nominału i umieszczanego na nim wyobrażenia, analizowany jest dobór treści dla poszczególnych serii;

– „analizy stylistyczne”⁴⁸, czyli koncentrowanie się w badaniach na walorze artystycznym, estetycznym wyobrażenia, jego kompozycji, stylistyce etc., ocenianie warsztatu *sculptora*, a także porównywanie – w tych płaszczyznach – treści wyobrażeń z innymi dziełami sztuki, rzeźbami, płaskorzeźbami, malowidłami, ale również formami drobnej plastyki, jak np. gemmy;

– „studia historyczne”, w rozważaniach jest wyjaśniana geneza wyobrażenia monetarnego, przy zwróceniu uwagi na przyczyny polityczne, religijne, osobiste (np. *gentilicium* urzędnika monetarnego czy miejsce urodzenia emitenta) etc., wprowadzenia danego modelu ikonograficznego;

– „studia ideologiczne”, w których wyobrażenie monetarne jest analizowane i interpretowane w kontekście sytuacji militarnej, religijnej, politycznej etc., przy uwzględnianiu zarówno rzymskiej tradycji państwowo-społecznej, jak i tradycji ikonografii monetarnej.

Te różne procedury objaśniania ikonografii monetarnej i – poprzez jej (z)rozumienie – docierania do świata starożytnego bynajmniej się nie wykluczają. Również nie tworzą hierarchicznego układu, a ich zastosowanie – lub

⁴⁸ Por. A. ALFÖLDI. *Zur römischen Münzprägung im zweiten punischen Kriege*. „Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte” 15:1965 s. 33.

nie – nie odzwierciedla rozwoju numizmatyki. Nadal, co tyczy się rozpoznania elementów wyobrażenia, warto sięgać po dawniejsze opracowania. Co się zaś tyczy kwestii interpretowania treści wyobrażenia, zauważmy, że niejednokrotnie współczesne wyjaśnienia są bliskie temu, co powiedziano o konkretnym wyobrażeniu kilka wieków wcześniej. Zdarza się to zwłaszcza wtedy, gdy w analizowanym i interpretowanym wyobrażeniu monetarnym, którego sens jest w dodatku odczytywany w korelacji z brzmieniem inskrypcji monetarnej, szuka się zbieżności z informacjami przekazanymi przez źródła innych kategorii, zwłaszcza dzieła literatury antycznej i postantycznej. Treść zawarta w napisie i ikonografii monetarnej jest traktowana jako prosta ilustracja zdarzeń. Kiedy jednak zadamy źródłom numizmatycznym inne pytania badawcze, to szczególnie gdy będą one osadzone w sferze historii społecznej, ideologii państwowej, widać w badaniach przejście od analizy deskryptywnej czy stylistycznej i od czystej ikonografii numizmatycznej do pogłębionych studiów historycznych lub ideologicznych. Do uprawiania tych ostatnich wszak konieczne są opisy wyobrażenia i odkodowanie jego znaczenia w kontekście towarzyszącej mu legendy oraz wstępne rozszyfrowanie znaczenia treści niesionych na numizmatach.

BIBLIOGRAFIA

- A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Ed. R. S. Poole. Vol. I-XXIX. London: Woodfall and Kinder 1873–1927.
- ALFÖLDI A.: Siscia. V. Probus sisciai antoninianusai. „Numizmatikai Közlöny” 36-37:1937-1938.
- ALFÖLDI A.: Zur römischen Münzprägung im zweiten punischen Kriege. „Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte” 15:1965 s. 33-48.
- ALRAM M.: Die Münzprägung des Kaisers Maximinus I Thrax (235/238). Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 1989.
- ANSON L.: Numismata graeca. Greek coin-types classified for immediate identification. Vol. I-VI. London: L. Anson 1910-1916.
- BABELON E.: Traité des monnaies grecques et romaines. I partie. Théorie et doctrine. T. I. Paris: Ernest Leroux 1901.
- [BANDURI A.] Numismata Imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos Augustos accessit Bibliotheca Nummaria, sive Auctorum qui de Re Nummariâ scripserunt. Operâ et studio D. Anselmi Banduri [...]. Vol. I. Lutetiae Parisiorum: Montalant 1718.
- BURNETT A. et alii: Roman Provincial Coinage. Vol. 1-3, 7.1, 9. London-Paris: British Museum Press–Bibliothèque nationale de France 1992-2016.
- CACCAMO CALTABIANO M.: Il significato delle immagini. Codice e immaginario della moneta antica. Reggio Calabria: Falzea 2007.
- CARRADICE I.A., BUTTREY T.V.: The Roman Imperial Coinage. Vol. 2.1. London: Spink 2007.

- CORSO A.: The Apollo Sauroctonus by Praxiteles: an Attempt to Outline the History of this Masterpiece. „Numismatica e Antichità Classiche” 38:2009 s. 51-69.
- CRAWFORD M. H.: Roman Republican Coinage. London: Cambridge University Press 1974.
- DARDENAY A.: Les mythes fondateurs de Rome. Images et politique dans l'Occident romain. Paris: Éditions Picard 2010.
- DULIERE C.: Lupa Romana. Recherches d'iconographie et essai d'interprétation. Bruxelles–Rome: Institut Historique Belge de Rome 1979.
- [ECKHEL J.] Doctrina numorum veterum conscripta a Iosepho Eckhel, Thesauro Caesareo numorum, gemmarumque veterum, et rei antiquariae in universitate Vindobonensi docendae praefecto. Vol. I. P. 1. Vindobonae: Impressit Ignatius Alberti 1792.
- ELKINS N.T.: Monuments in Miniature: Architecture on Roman Coinage. New York: The American Numismatic Society 2015.
- ELMER G.: Die Münzprägung der gallischen Kaiser in Köln, Trier und Mailand. „Bonner Jahrbucher” 146:1941 s. 1-106.
- ESTIOT S., SALAÜN G.: L'usurpateur Domitianus. „Revue Numismatique” 160:2004 s. 201-218.
- ESTIOT S.: À propos du multiple d'or de Probus de la collection Duquénelle (Catalogue Journées Numismatiques Reims no. 55). „Bulletin de la Société Française de Numismatique” 47:1992 nr 6 s. 339-344.
- ESTIOT S.: L'empereur Silbannacus, un second antoninien. „Revue Numismatique” 151:1996 s. 105-117.
- GÖBL R.: Die Münzprägung der Kaiser Valerianus I., Gallienus, Saloninus (253/268), Regalianus (260) und Macrianus, Quietus (260/262). Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 2000.
- GÖBL R.: Die Münzprägung des Kaisers Aurelianus (270/275). Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 1993.
- GRUEBER H.A.: A Catalogue of the Roman Coins in the British Museum. Coins of the Roman Republic in the British Museum. Vol. I-III. London: William Clowes and Sons, LTD. 1910.
- GYSEN Ph.: Les marques KA des antoniniens de Siscia pour Probus. „Bulletin du Cercle d'Études Numismatiques” 38:2001 nr 1 s. 78-84.
- GYSEN Ph.: Reconstitution par les monnaies du parcours impérial de Probus. „Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois” 107:1995 s. 137-151.
- Il significato delle immagini. Numismatica, Arte, Filologia, Storia. A cura di R. Pera. Roma: Giorgio Bretschneider 2012.
- JONES A.H.M.: Numismatics and history. W: Essays in Roman Coinage presented to Harold Mattingly. Ed. R.A.G. Carson, C.H.V. Sutherland. Oxford: Oxford University Press 1956 s. 13-33.
- KACZANOWICZ W.: Cesarz Probus 276-282 n.e. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 1997.
- KIERSNOWSKI R.: Legenda a wyobrażenie na monetach. „Res Historica” 3: Kultura piśmiennicza średniowiecza i czasów nowożytnych. Problemy i konteksty badawcze. Red. P. Dymmel, B. Trelńska. Lublin: Wydawnictwo UMCS w Lublinie 1998 s. 131-140.
- KLUCZEK A.A.: Moneta – ancilla historiae. „Interpretacja ikonograficzna i ideologiczna” numizmatów we współczesnej polskiej historiografii starożytności rzymskiej (próba przeglądu). W: Rzym antyczny. Polityka i pieniądz. The Ancient Rome. Politics and Money. T. VI. Red. W. Kaczanowicz. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2017 s. 75-100.

- KLUCZEK A.A.: O wieloznaczności monet typu DEAE SEGETIAE albo Segetia versus Segeta. „*Studia Europaea Gnesnensia*” 13:2016 s. 9-36.
- KLUCZEK A.A.: Wokół problemów interpretowania przekazu źródeł numizmatycznych [rec. Erika Manders: *Coining Images of Power. Patterns in the Representation of Roman Emperors on Imperial Coinage, A.D. 193-284*. Leiden–Boston 2012]. „*Wiek Stare i Nowe*” 7(12):2014 s. 129-136.
- KREUCHER G.: *Der Marcus Aurelius Probus und seine Zeit*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2003.
- KUNISZ A.: Rola źródeł numizmatycznych w badaniach nad ideologią i propagandą w państwie rzymskim. W: *Rzym antyczny. Polityka i pieniądz*. T. I. Red. A. Kunisz. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 1993 s. 54-67.
- La tradizione iconica come fonte storica. Il ruolo della numismatica negli studi di iconografia. A cura di M. Caccamo Caltabiano, D. Castrizio, M. Puglisi. Reggio Calabria: Falzea 2004.
- [LAZIUS W.] *Commentariorum vetustorum numismatum maximi scilicet operis et quatuor sectionibus multarum rerum publicarum per Asiam, Aphricam et Europam antiquitatis Historiam nodosque Gordianis difficiliores comprehendentis. [...] Authore VVolffgango Lazio Vien. Historico & Medico*. Viennae Austriae: Michael Zimmerman 1558.
- MADEJSKI P.: Moneta, pieniądz, materiał historyczny – przemiany statusu świadectw numizmatycznych we współczesnej historiografii starożytności. W: *Nauki pomocnicze historii. Teoria, metody badań, dydaktyka*. Red. A. Jaworska, R. Jop. Warszawa: DiG 2013 s. 273-284.
- MARTIN J.-P.: Les thèmes de l'épopée romaine dans la numismatique impériale. W: *Imago Antiquitatis. Religions et iconographie du monde romain. Mélanges offerts à Robert Turcan, rassemblés par N. Blanc, A. Buisson*. Paris: De Boccard 1999 s. 329-340.
- MATTINGLY H. et alii: *The Roman Imperial Coinage*. Vol. I-VIII. London: Spink & Son, LTD 1923-1981.
- MATTINGLY H., CARSON R.A.G.: *A Catalogue of the Roman Coins in the British Museum. Coins of the Roman Empire in the British Museum*. Vol. I-VI. London: William Clowes and Sons, LTD. 1923-1962.
- MORAWIECKI L.: Monety rzymskie a źródła pisane. „*Przegląd Historyczny*” 85:1994 s. 207-220.
- PEACHIN M.: *Roman Imperial Titulature and Chronology, A.D. 235-284*. Amsterdam: J.C. Gieben 1990.
- Polis, urbs, civitas, moneta e identità. A cura di L. Travaini, G. Arrigoni. Roma: Quasar 2013.
- SCHMIDT-DICK F.: *Typenatlas der römischen Reichsprägung von Augustus bis Aemilianus*. Bd. I-II. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 2002, 2011.
- SUTHERLAND C.H.V.: *The Roman Imperial Coinage*. Vol. I. London: Spink and Son, LTD. 1984.
- SYDENHAM E.A.: *The Coinage of the Roman Republic*. Revised with indexes by G.C. Haines. Ed. by L. Forrer and C.A. Hersh. London: Spink & Son, Limited 1952.
- [TRISTAN J.] *Commentaires historiques, contenant l'histoire generale des empereurs, imperatrices, cæsars et tyrans de l'Empire romain. [...]. Par Iean Tristan [...]. T. III*. A Paris: Chez Denys Moreau 1644.
- VEILLON M.: *Histoire de la numismatique ou la science des médailles*. Paris: Editions Errance 2008.
- WOYTEK B.: *Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98-117)*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 2010.

ZEHNACKER H.: La numismatique de la République romaine. Bilan et perspective. W: Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung. T. I.1. Hrsg. H. Temporini. Berlin–New York: Walter de Gruyter & Co. 1972 s. 269-296.

ODCZYTAĆ OBRAZ, INTERPRETOWAĆ ŚWIAT,
CZYLI ROZSZYFROWAĆ TREŚCI RZYMSKICH NUMIZMATÓW

Streszczenie

Artykuł jest krótkim komentarzem do wartości monet i medalionów rzymskich jako źródła poznania historycznego. Dyskusja nad kwestią atrakcyjności poznawczej numizmatów rzymskich ma swą już długą historię. Autor niejako apriorycznie opowiada się po stronie zwolenników dużego znaczenia monet i medalionów rzymskich w badaniach historycznych. Koncentruje się przy tym na przekazie źródeł numizmatycznych zawartym w inskrypcjach, a zwłaszcza w ikonografii awersów i rewersów monet oraz medalionów. Wyobrażenia te stanowią nieprzebrane bogactwo do analiz innych sfer historii rzymskiej niż tradycyjnie pojmowane dzieje polityczne imperium.

Wskazano także kilka sposobów i metod interpretowania materiału numizmatycznego. Są to: analizy deskryptywne, studia *stricte* numizmatyczne, analizy stylistyczne, studia historyczne, studia ideologiczne. Trzy pierwsze procedury pozostają podstawowym stopniem poznania sensu wyobrażenia monetarnego, a nawet często są niezbędnym warunkiem przejścia do pogłębionych nad nim studiów historycznych czy ideologicznych.

Słowa kluczowe: monety rzymskie; ikonografia monetarna; starożytny Rzym.

INTERPRETING AN IMAGE, INTERPRETING THE WORLD
I.E. DECIPHERING THE CONTENT OF ANCIENT ROMAN COINS

Summary

The article constitutes a brief commentary on the value of Roman coins and medallions as sources of historical cognition. Discussion about the question of the cognitive appeal of ancient Roman coins has a long history of its own. In a somehow *a priori* manner the author sides with the supporters of the considerable significance of Roman coins and medallions in historical research. In this context, she focuses on the message of numismatic sources contained in inscriptions, and especially in the iconography of the obverse and reverse sides of coins and medallions. These representations constitute an inexhaustible source of information for analyses of spheres of Roman history which are distinct from the traditional concept of the political history of the empire.

Moreover, a number of ways and methods of interpretation of numismatic material are indicated. These include the following: descriptive analyses, numismatic studies *sensu stricto*, stylistic analyses, historical studies, ideological studies. The first three procedures remain to be the fundamental means of the cognition of the sense of a numismatic representation, and in many cases they constitute necessary conditions for the transition to in-depth historical or ideological studies in this subject.

Key words: Roman coins; monetary iconography; ancient Rome.